

Stavangeren

Medlemsblad for Byhistorisk Forening Stavanger

Nr 4 November 1996

ISSN 0806 - 184 X

INNHold:

Side 3	E. Sømme Kielland	Leder
Side 4	Thorleif K. Aarre	Om et hus i Oscarsgate
Side 8	E. Sømme Kielland	Fem år med Byhistorisk Forening
Side 11	Jan Gjerde	Litt om byvåpenet
Side 15		Fra byens styre og stell 1847
Side 16	Gunnar A. Skadberg	Fagerlid
Side 21		Krøyer-kveld i Kunstmuséet
Side 22		Byvandring på Søre-Sunde

«Stavangeren» utgis av Byhistorisk Forening - Stavanger med 4 utgaver i året. Adresse: Postboks 351, 4001 Stavanger. Medlemskap tegnes ved innbetaling av kontingent kr 150,- til bankkonto 3201 25 37300

Stavangeren

«Stavangerens» fjerde utgave, sjette årgang, inneholder et tilbakeblikk på Byhistorisk Forenings aktiviteter de siste fem årene. Kjernen i foreningens virke siden starten har vært arrangementer og byvandring, offentlig engasjement i saker som har med byhistoriske spørsmål å gjøre - og publisering av byhistoriske artikler i «Stavangeren». Også denne utgave av «Stavangeren» er viet bredden i foreningens virke. Takk til alle som har levert stoff - og en oppfordring til alle medlemmer: Velkommen med bidrag til neste utgave av bladet.

JAN GJERDE

Samarbeid om «kulturhistorisk skilting»

Stavanger kommune, ved Kultursjefen, har invitert Byhistorisk Forening til å delta i et spennende og utfordrende prosjekt. Som et ledd i oppfølgingen av intensjonene i byens kulturplan, ønsker Kommunalavdeling for kultur, idrett og kirke (KIK) å komme i gang med en enkel skiltinformasjon av historiske bygg, plasser og gater i Stavanger.

Vår forening er tiltenkt en sentral rolle i dette arbeidet, og vi får samtidig en profilering i bybildet som kan bli verdifull. Andre byer i Norge «med respekt for seg selv» er allerede godt i gang med slik historisk skilting. I Oslo er det montert ca 110 skilt på utvalgte steder, og også bl.a. Drammen, Skien og Tromsø er kommet godt igang.

Emaljeskiltene som er brukt er like i utforming, design og farge. Formen er særegen og kalles en «superelipse». (Se ill. t.v.) Dette er en geometrisk form som danner en overgang mellom firkant og sirkel. Dette gir bedre tekstplass enn en vanlig sirkel, og skiltene kan plasseres på fasader med ulik stilkarakter. Teksten er i hvitt. I tillegg til kort ob-

jektinformasjon, er det på skiltet også oppført den forening eller selskap som har ansvaret for stedsvalg og tekst. Eksempler er «Selskabet for Oslo Byes Vel» og «Kulturminner i Drammen».

La det være sagt med én gang: Det er ennå ikke avgjort om Stavanger gjennomfører en slik kulturhistorisk skiltingsplan. Samarbeidsformer, utforming, og plassering av skiltene - og ikke minst finansieringen - er noen av de spørsmål som må utredes først. Foreløpig er det oppnevnt en styringsgruppe der kultursjef, byarkivar, byantikvar, kommunaldirektør for tekniske driftstjenester og Byhistorisk Forening deltar. Styret i Byhistorisk Forening har valgt formannen og Lars Vaage som medlemmer av en arbeidsgruppe som får ansvaret i denne sammenheng.

Til kulturetaten i Stavanger vil vi gjerne si: Takk for invitasjonen til dette samarbeidet!

*Erling Sømme Kielland
Leder*

Om et hus i Oscars gate

Av Thorleif K. Aarre

Dette er fortellingen om et spesielt hus i Oscars gate på Vestre Platå, nærmere bestemt nr 18. Det står med fasade til gatetunet nærmest Kannikgata. Oscars gate har beliggenhet på Nedre Egenes. I 1892 fikk nyregulerte gater vest for Løkkeveien navn etter konger/fyrster, i dette tilfellet etter Oscar II, konge for Sverige og Norge fram til unionsbruddet i 1905. Oscars gate er brudt flere steder, den løper langs grensen mellom Løkke 5 og 6.

Bygningene i dette området er preget av mange stilarter, og Oscarsgate 18 preges av stilblending som følge av flere byggetrinn. Vi skal i denne artikkelen se nærmere på hva bygningen har vært benyttet til og hvem som bodde her.

Den første eieren

Eiendommen ble overskjøtet fra Rasmuss Risa til *Henrik Eide* 1. desember 1899. Byggestart var trolig i år 1900 og huset er tegnet av arkitekt Bærheim. Byggherre var Henrik Eide, født 1831 i Kinn i Sunnfjord. Eide var av bondeætt, men han dro allerede som 12-åring på Lofotfiske og sjøen ble med tiden hans levevei. Han arbeidet seg fram, for å ende opp som sjøkaptein på de store rute-skipene som gikk langs kysten. Han var blant annet kaptein på D/S Folgefonn.

I 1875 bodde Henrik Eide med familie i Løkkeveien 54 - Omdalstykket

nr 160. (vis a vis Bethel) Huseier her var W.A. Echhoff. Senere flyttet familien til nabohuset Løkkeveien 56 hvor Eide selv står oppført som huseier.

Henrik Eides første kone het *Katrine Meyer*, f. 1825 i Davigen i Nordfjord. Barn i dette ekteskapet var *Alida*, f. 1856; *Dorthea*, f. 1858 og *Henriette* f. 1863.

Hans annet ekteskap ble inngått med *Sofie Bucher* ca 1880, f. 1846 i Bergen. I 1885 bodde de i Løkkeveien 56. De fikk to barn. *Katharine* ble født i 1882 og arbeidet i foreldrenes bedrift inntil hun døde så alt for tidlig av tæring i 1901. (Det kan virke som det var denne stillingen *Bernhard K. Aarre*, forfatterens bestefar, overtok.) *Henny* ble født i 1884 og ble gift med skuespilleren *Eugen Skjønberg*. *Henny Skjønberg* ble en av de drivende krefter ved Det Norske Teat-

Foto av Oscarsgaten 18 fra 30- årene da huset ble benyttet til pensjonat

ret helt fram til 1957 og spilte i mange filmer. Hun ble mor til skuespillerne Espen og Pål Skjønberg.

Henrik Eide forlot sjøen ca 1890-91. Han startet **Stavanger Mineralvannfabrikk** 24. september 1891. Den holdt til i Øvre Holmegate 5. I 1893 flyttet familien fra Løkkeveien til samme sted som han drev mineralvannfabrikken. Så i 1901 flyttet familien tilbake til Vestre Platå, til Oscarsgt. 18. Mineralvannfabrikken forble i Øvre Holmegate fram

til 1905 da også den ble flyttet til Oscarsgate 18.

I 1901 kom Bernhard K. Aarre til Stavanger fra Aarre på Jæren. Han får arbeid og blir tatt hånd om av familien Eide. Han ble trofast i Stavanger Mineralvannfabrikk inntil driften ble nedlagt i 1918. Etter at Henrik Eide døde i 1908 sto Sofie Eide som eier.

Venn av familien

Alexander L. Kielland var omgangsvenn av familien Eide. Fru Sofie giftet seg ned i status da hun ektet Henrik Eide. Det likte den radikale Kielland. Familienes døtre var nære venninder.

Dette kommer fram i en nydelig fortelling skrevet av Henny Eide. Fortellingen heter «En dikter og et barn», utgitt på Edda. I 1901 skriver Kielland til sin venn Sofie Eide:

«Kjære Frue,

Jeg hører til min bedrøvelse at De ikke kan riste Røgesild. Tillad meg at complemere Deres utvalg med denne uundværlige Gjenstand til din Fødselsdag, må unnskylde min beduftighet. Med ærbødig hilsen og en rist,

Deres Alexander L. Kielland.»

Mineralvannfabrikk

Oscarsgt. 18 har vokst etter behov. Eide drev stadig og bygget på for såvel fabrikk som for boligbehov. I følge barnebarnet Espen Skjønberg ble prosjektet så stort at det ble vanskelig å holde økonomisk.

Den dag i dag er det små minner i bakgården i form av steinheller og ringer i muren som det nok ble tjoret hester til. All transport, både av vann til fabrikk og ferdig mineralvann ut til kundene, foregikk med hest på den tiden. Det finnes to glassmalerier i huset, trolig utført av glassmester Kanne.

Nye eiere

Man må tro at Sofie Eide flyttet fra Oscarsgt. 18 ca 1920, da Holdt & Isachsen A/S overtok huset. Dette selskapet var etablert i 1873 og drev med dampskipsrederi, assurance- og agenturforret-

ninger. Skipsrederiet var overtatt fra Ths. Falck i 1873. De var kjent for sine spesialbygde skip. Isachsen ble gift med Sofies søster, pianistinnen Elise Bucher, så huset var i familiens eie i enda en tid. Holdt & Isachsen brukte nok huset til firmaets ansatte.

I 1929 ble Oscarsgt 18 kjøpt av Anna Walle Lie. Hun var konen til W. H. Lie, kaptein hos Holdt & Isachsen på skipet D/S Viator. Det gikk i fraktfart på Kanariøyene, hvor kaptein Lie døde av malaria i februar 1930, bare 41 år gammel. Hans kone drev pensjonat i Oscarsgt. 18 fra ca januar 1930.

Neste eier er Magne Eriksen (A/S Strong) i 1941 og siden følger L. og G. Renberg (handelsskolen) m.fl. fra 1956. Solgt tilbake til Magne Eriksen m/ flere i 1957. I skoleåret 1957/58 holdt Hetland høgre skole til her, innen den flyttet til nybygg på Kristianslyst i 1958.

Leieboere

Helt fra det var nytt, bodde det leieboere i huset. I 1902 finner vi F. Koch, 36 år, handelsmann/parfymeri og hans familie: Anna 26 år, Henriette 1 år, samt tjener Martine 24 år. I 1903 samme familie pluss svigermor Sanna Oftedal, 53 år. Familien Koch er registrert som leieboere til og med 1905.

I 1909 bodde Hans Gudmestad, 47 år i huset. Han var handelsmann med forretning i Provstebakken 3.

Fra 1910 finner vi pensjonist Olava Stenberg med sønn, handelsreisende

S. Charles Stenberg som leieboere. Denne familien bodde her til 1916.

I en periode ble det drevet vaskeri i underetasjen, først Severine Eikjes Vaskeri, senere Jordans Vaskeri. Huset ble annektert av den tyske okkupasjonsmakt under krigen.

Etter krigen har huset som allerede nevnt hatt mange funksjoner. I Magne Eriksens tid som eier, ble det også leid ut til sosialklienter. Her har det vært handelsskole, realskole, og Solvang skole leide lokaler her etter en brann på 50-tallet. Også Musikkonservatoriet benyttet huset til øvelser. Videre har det vært hatteforretning og godtesnope. Rogaland Teater benyttet huset til prøver i en periode - og tidligere teatersjef Bjørn Endresen og Edit Ottesen bodde her. Sally Nilsen har vært husjhelp her, og Åshild Helgevold har, med blyant i hånd, betrodde veggene navnene på kjekke gutter hun møtte.

Babettes Gjestehus

Manglende vedlikehold vil raskt sette sitt preg på et hus. Over et par ti-år stod Oscarsgate 18 for forfall og forargelse. Det som engang hadde vært et staselig hus, med liv og aktivitet, framstod mer og mer som et rivningsobjekt.

Det var i denne tilstand nåværende eiere kjøpte huset. Om dette har det vært skrevet i en tidligere utgave av «Stavanger-en», så vil lar det ligge i denne omgang. Vi skal bare nevne at eierne i 1996 for første gang fikk midler fra Stavanger kommune v/ byantikvaren til det omfattende restaureringsarbeide de har drevet, og derved en liten anerkjennelse

de så absolutt har gjort seg fortjent til. Husets eiere og innehavere av «Babettes Private Gjestehus» ønskes lykke til med foretandet og den videre drift og restaurering.

Thorleif K. Aarre

Takk til Stavanger Museum

Helt siden Byhistorisk Forening startet i 1991, har Stavanger Museum utført viktige sekretariatsoppgaver for foreningen. Oppdatering av medlemsoversikter, frankering og utsendelse av medlemsblad og meldinger o.a. , har museet tatt seg av. Denne service har vært til stor hjelp for vår forening.

Fra nyttår har ikke museet kapasitet til å ta seg av dette arbeidet. I et hyggelig brev «takker de for følget» og ønsker Byhistorisk Forening lykke til med arbeidet fremover.

Vi vil på vår side takke Stavanger Museum for et godt samarbeide - og vi regner med fortsatt god kontakt i andre sammenhenger i årene fremover. En spesiell takk retter vi til Åse Sandvik, som alltid blid og hjelpsom har sørget for at våre utsendelser har kommet ut til medlemmene - ofte med kort tidsfrister.

Hvordan sekretariatsfunksjonen skal ordnes i fremtiden, vil bli avklart med det første.

E.S.K

Fem år med Byhistorisk Forening

April 1991 - april 1996

Byhistorisk forening - Stavanger har fem-årsjubileum i år.

Det ønsker vi å markere med denne artikkelen hvor styreprotokoller og andre dokumenter i foreningsarkivet er våre kilder. Hvordan startet foreningen - og hva har vi fått gjort?

«Frøet» til Byhistorisk forening i Stavanger slo rot da herrene Bjørn K. Aarre og Erling Sømme Kielland for første gang traff hverandre en regnfull januardag i 1991. Erling hadde en idé som Bjørn «tente» på. Og så var prosessen med etableringen av foreningen igang.

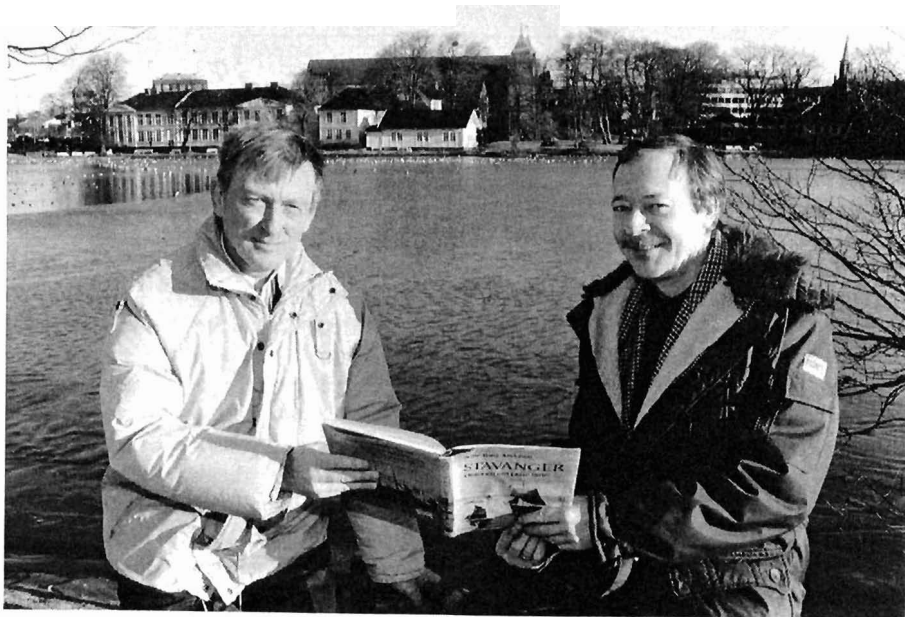

Jan Hendrich Lexow fra foreningens første Byvandring i 1991.

I februar ble det sendt ut invitasjon til endel personer i Stavanger som ble antatt å være interessert i opprettelsen av Byhistorisk Forening. Møtet ble arrangert i Byarkivets lokale den 10. februar, og følgende deltok: *Jan C.W. Ivarson, Thorleif Aarre, Egil Henriksen, Marit Karin Alsvik, Einar Sanstøl, Ella Lyngdal, Asbjørn Simonsen, Arthur Gjestland, Reidar Frajford, John G. Johnsen, Bjørn K. Aarre og Erling Sømme Kielland.*

Møtet konkluderte med at Byhistorisk Forening i Stavanger burde etableres, og at den burde ha en stor målgruppe. Interimstyret hadde senere møter i mars og april hvor en forberedte foreningens formelle stiftelsesmøte. Forslag til foreningsvedtekter ble bl.a. da utarbeidet.

Stiftelsesmøtet fant sted i Hermetikkmuséet den 24. april 1991. Inviterte gjester fra forskjellige institusjoner og foreninger og andre byhistorisk interesserte personer, tilsammen ca 60, var til stede. Ved valget ble *Erling Sømme Kielland* valgt til leder, *John Gunnar Johnsen* til

*Erling Sømme Kielland (t.v) og Bjørn K. Aarre var med i interimstyret i Byhistorisk Forening og har siden alternert som formenn i foreningen. *)Fotograf Egil Eriksen i Stavanger Aftenblad.*

nestleder, Bjørn K. Aarre til sekretær og Jan C. W. Ivarson til kasserer. Øvrige styremedlemmer ble Egil Henriksen og Sigrun Øverland. Forslaget til vedtekter ble vedtatt med små endringer.

1991

- Det første foreningsarrangement er en byvandring i og omkring Domkirken med Jan Hendrich Lexow som omviser.
- tilsammen fem «kjenn din by»-arrangementer og to medlemsmøter ble arrangert dette året.
- Foreningen tar kontakt med Bydelutvalgene i Stavanger med tanke på å få igang et «bydelshistorisk samarbeid».

- Foreningen har 88 betalende medlemmer.
- Styret hadde fem styremøter
- «Stavangeren» utkommer med sitt første nummer.

1992

- Leder er Erling Sømme Kielland.
- Åtte medlemsmøter/byvandring. Et av disse var et fellesarrangement med Fortidsminneforeningen.
- Foreningen mottok etter søknad kr 10.000,- fra Olga Berentsens legat. Dette beølpet ble senere overført til Arkeologisk Museum med anmodning fra foreningen om at midlene kunne benyttes i en sammenheng som kunne kaste lys over byens eldste tid.
- Som et resultat av et tidligere initiativ av Byhistorisk Forening, stiftes Madla Historielag.
- «Stavangeren» utkommer med to utgaver.

1993

- Leder er Bjørn K. Aarre.
- 11 medlemsmøter/byvandringar blir arrangert. Et av disse hadde overskriften « I Alexander Kiellands fotspor på Orre» Et stort og vellykket arrangement som ble besøkt av mange, og hvor også Klepp Historie- og Ættesogelag og Stavanger Guideforening deltok.
- Tre av foreningens medlemmer, Unnleiv Bergsgaard, Jan C.W. Ivarson og Lars Vaage deltok i NRK sin spørrekonkurranse « I manns minne», med meget hederlig resultat!
- Foreningen lanserer et forslag om å gjenoppføre et «Alexander og Kitty L. Kiellands hus» i Kiellandshagen ved Breiavatnet.
- «Stavangeren» utkommer med to utgaver.
- Foreningen har 107 betalende medlemmer.

1994

- Leder er Bjørn K. Aarre.
- 12 medlemsmøter/byvandringar blir arrangert.
- Foreningen støtter Einar Hedén sitt engasjement med å lokalisere og gjenoppføre den tidligere middelaldermuren på østsiden av Domkirken. Foreningen gir kr 2.800,- til Arkeologisk Museum som bidrag til undersøkelser for å gjenfinne fundamentet til muren.
- Styret vedtar foreningens nye logo - bispestaven gjengitt på Stavangerbiskopen Eirik II s segl fra 1322.
- Etter forslag fra *Geir Hetland* tar foreningen initiativet til å etablere en «bydag» for Stavanger den 2. juli, St. Svithus dødsdag.
- «Stavangeren» utkom med fire utgaver.
- Foreningen har 106 betalende medlemmer.

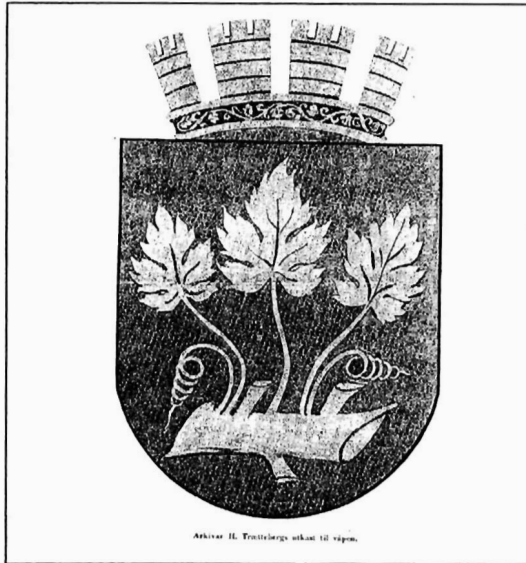
1995

- Leder er Bjørn K. Aarre.
- Syv medlemsmøter/byvandringar. Et av disse er den første bydagsmarkeringen den 2 juli som fant sted i Atlantic Hall. Av innholdet kan nevnes at Unnleiv Bergsgard káserte om «Stavangers historie fram til idag».
- Foreningen får endelig et eget, fast lokale til bruk som kontor og til styremøter. Dette er i den tidligere uthusbygningen på Ledaal. Det lille rommet blir pusset opp ved dugnadsinnsats fra styrets medlemmer.
- Bjørn K. Aarre arbeider med en slektstavle for familien Kielland. Dette er et samarbeidsprosjekt mellom Byhistorisk Forening og Stavanger Museum.
- Foreningen tar initiativet til å etablere et kontaktskapende fellestråd for historielagene i Stavanger, dvs Byhistorisk Forening, Hundvåg og Øyane Historielag, Jåttå Historielag, Madla Historielag og Stavanger Historie- og Ættesogelag. Byhistorisk Forening blir tillagt sekretariatsfunksjonen for rådet og Erling Sømme Kielland blir valgt til formann.
- «Stavangeren» utkommer med fire utgaver.
- Foreningen har 159 betalende medlemmer.

1996

- Leder er Erling Sømme Kielland.
- Fire arrangementer første halvår, et av disse er bydagsmarkering den 2. juli på «Skipper Worse».
- Foreningen mottar driftstilskudd fra Stavanger kommune, en hyggelig og motiverende «anerkjennelse» fra byens kulturadministrasjon.

ved E.S.K.

Litt om byvåpenet

I BYENS AVISER gikk det på forsommeren en liten føljetong om opphavsretten til byvåpenet. Utgangspunktet var at en advokat hevdet at Stavanger kommune på grunn av formelle feil ikke hadde enerett til bruk av dette. Påstanden ble avklart og avvist ved en utredning av byarkivaren.

DET ER IKKE vår oppgave å delta i denne typen debatter, men vi kan ikke unnlate å peke på at også Stavanger Politi benytter byvåpenet som et element i sitt emblem. Som kjent er Politietaten underlagt Justisdepartementet, så vi forutsetter at denne bruk av byens

våpen skjer i fullt ut lovlige og betryggende former.

DET ER IKKE FØRSTE GANG det står strid om byvåpenet. Borgervepningens «eikestubbe» som hadde tjent som byvåpen fra 1814, ble i begynnelsen av vårt århundre skiftet ut med et nytt symbol basert på avtrykk av en sølvsignet funnet på borgermesterens kontor og som man mener skriver seg fra 1600-årene. Denne utgaven av byvåpenet, tegnet av daværende museumsassistent Thor Kielland, kan man fortsatt se på enkelte eldre trafokiosker i byen, for

Stavangerpolitiets emblem med byvåpenet.

øvrig også gjenngitt på omslaget til byens jubileumsbok i 1925.

I 1925 BLE DET nedsatt en «Byvåpenkomité». Det ble tatt kontakt med professor Oluf Kolsrud for å få fastslått sølvsignetens symbolske betydning og å gi denne en heraldisk korrekt form. Kolsrud overlot den siste delen av oppgaven til arkivar H. Trætteberg - som har formgitt det byvåpen som benyttes i dag. Først i 1939 - etter lang venting på professor Kolsruds utredning og etterhvert mye debatt - ble dagens byvåpen vedtatt av bystyret som sak nr 71, forøvrig mot 22 stemmer. Byhistorisk interesserte vil ha stort utbytte av å lese denne saken i sin helhet. Her skal kun gjengis et par korte sitater fra professor Kolsruds utredning:

« Det har vært fremsatt forskjellige tydinger av den figur som byseglet av 1591 (dette er i følge Kolsrud årstallet for det eldste kjente avtrykk, red. ann.) inneholder - en liggende avhug

gen og avkvistet trestamme med 2 blader etc. Man har forsøkt å bestemme tresorten: amtmann de Fine antok 1745 at det var lind, - førstearkivar Brinchmann (i Riksarkivets uttalelse av 1913) formodet at det skulle være bjerk, - Thor Kielland (i en artikkel i «Vestlandet» 1913, nr 380, 394), fant, at det hadde mest for sig å tyde treet som en ek. »

Etter en del polemikk og harsellas, konkluderer professoren med:

« Figuren kan altså tydes som en avhuggen vinranke med blader og slyngtråder, men uten druer »

Allerede i 1925 hadde en petitjournalist i Aftenposten døpt slyngtrådene til «korketrekker» - utvisomt et morsomt poeng i den tid Stavanger var tørrlagt. Heller ikke kirkehistorikeren Kolsrud kan la være å benytte dette poenget i sin innstilling fra 1936:

«Det er i tidens løp og inntil våre dager gitt forskjellige utlegninger av bymerket. Jeg skal ikke her komme inn på disse, da de alle er mere eller mindre uhistoriske, men bare si, at om man først vil legge en symbolsk mening inn i bymerket, kan man like gjerne gjøre det ut fra en nutidsbetraktning, og da forekommer det mig, at en avkvistet vinranke uten druer må sies å være et betegnende emblem for en by med Stavangers standpunkt i avholdssaken.»

Vel, dette var bare én tråd i debatten om byvåpenet i mellomkrigstiden. Avholdssak, vekstvilkår for druer på våre breddegrader i middelalderen, vinrankene i Domkirken fra biskop Arnes tid, og - ikke minst - spørsmålene omkring den liggende staven og leddet stav i byens navn ble gjenstand for både akademisk og høyst uakademisk debatt, byens aviser såvel som i selve Byvåpenkomitèen.

To utgaver av eikestubben.

Byvåpnet før 1938.

Det gamle segl som ble funnet på magistratkontoret.

Byvåpnet i dag tatt i bruk etter 1938.

Johan V. Cappelen d. e.'s familievåpen.

J. W. Cappelens forlagsmerke.

ÉN AV DEM som allerede i 20-årene engasjerte seg med innlegg i byens aviser om saken, var Johan Endresen Røys. I 1952, som 83-åring, ga han ut en velskrevet erindringsbok om Stavanger, «Det var i de Tider». Her oppsummerer han sitt syn på «byvåpenstriden». Jeg håper at hans hovedsyn dekkes av følgende sitater:

«Seglet (som ble tatt i bruk på 1600-tallet, red. ann) ble forresten lite brukt, og noen markering av det på offentlige bygninger e.l. finnes ikke. Og det ble aldri folkekjært, det er sikkert. Dets symbolske betydning for byen var vel for den tidens stavangere likeså uforståelig som den er for oss idag. Men byens ledende menn i tiden omkring 1814, med den radikale Eidvoll-mann P.W. Rosenkilde i spissen, må dog ha visst beskjed. --- Og enten det nå var på hans initiativ eller ei, så er det et faktum at straks etter frigjøringen i 1814 ble det tysk-danske segl forkastet som bymerke.»

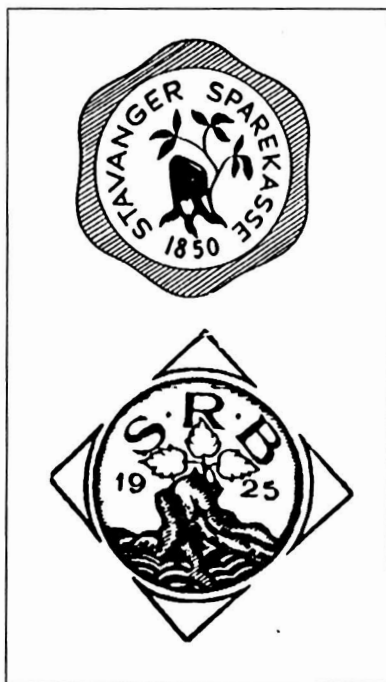
«At det er et typisk tysk emblem fremgår bl.a. av at det finnes i mange tyske - helst adelige - slekters «epitafiums» emblemer. «Epitafium» betyr «gravmæle», minnesmerke eller sinnbild står der i leksikon. Det brukes også som slekts- eller våpenmerke. Det finnes mange slike i Tyskland. --- Den omhugne stokk er symbol for døden, og de oppstrebende spirer tyder på oppstandelsen fra døden.»

BÅDE KIRKEHISTORIKEREN Oluf Kolsrud og J. E. Røys er forlengst døde, så vi skal ikke fortsette polemikken med utgangspunkt i deres argumenter. Vårt byvåpen er vakkert og karakteristisk, men det spørs om det hadde vakt noen proteststorm om man gikk tilbake

til den like vakre eikestubben - med en symbolikk som er lett å forstå og naturlig å identifisere seg med for oss stavangere.

TO INSTITUSJONER i byens finansliv, Stavanger Sparekasse og Stavanger og Rogalands Bank A/S, benyttet begge «eikestubben» i sine logoer fram til 1970-årene. Moderniseringer av «grafisk profil» og senere strukturendringer i banknæringen førte imidlertid til at disse merker forsvant fra daglig bruk.

Jan Gjerde

Fra byens styre og stell

Aar 1848 den 14de Oktober var et Møde af Stavanger Byes og Frue Sogns Formænd indkalt på Almueskolen for at tage under Behandling 2de begge communer vedkommende Sager. Af Formændene for Byen var C. Gabrielsen fraværende. Følgende blev forhandlet, efter at Ordføreren i Byens Formandskab var valgt til det fælles Formandskabs ordfører.

1. Forslag fra Kirkeværgen P. Ramslund om at den nuværende høie Brandtaxt på Kirken 24080 Spd., må bevirkes nedsat enten ved en ny Taxt eller ved at Forsikringssummen beregnes etter et lavere Beløb. Samtlige formænd vare av den Formeening, at en saadan Nedsættelse maatte ansees hensigtsmæssig, for at endeel af den nuværende høie contingent kunne bespares, og blev man eenig om at den Sum, hvortil Kirken burde forsikres, bør sættes til 12 000 - tolv tusend Spdlr. Man var enstemmig derhos af den Formeening at denne Sag må forelægges Communernes samlede Repræsentantskab i et combineret Møde.

2. En Forestilling fra Kirkeinspectionen, hvori forespørges om Communalbestyrelsen har Noget imod, at et Brudetæppe, offereret af den forrige Kirkevæрге Svendsen paa den Betingelse, at Indtægten af samme indtil Udgangen af Aaret 1851 forbeholdes et eget Fond til Oprettelsen af en Redningsstalt for vanartede Dreng i Stavanger og Omegn, imodtages paa anførte Betingelser. Formandskabet var enstemmig af den Formeening, at man bør modtage bemeldte Tilbud, dog saaledes, at man for at bevare Kirkens Indtægt bør forbeholde samme den gamle Indtækt, som den har haft for Leien af Bru-

detæppen, saaledes at den af Inspectionen foreslaaede Betaling for det nye Brudetæppen bliver at betale tillige med den hidtil bestemte Betaling for det gamle.

Hvad Kimingen angaaer, hvorom der i samme Skrivelse fra Kirkeinspectionen, var foreslaaet at den skulde ophøre ved Brudevielser; da var man af den Formeening at denne Skik, som er aldeles frivillig, gjerne kan vedblive som beroende paa enhvers Godbefindende, og fordi den skaffer Kirken en, om end ikke betydelig Intægt.

H.J. Hammer. Bull. Fr. Petersen.

B. Hamre. A. Cederbergh. J. Pedersen.

G. Schanche Jonasen. Jaatten.

S. Lochne. Hetland.

Av formannskapets kopibok i anledning samme sak:

«Med Hensyn til de av Kirkeinspectionen fremhævede Ulemper av Samme (kimmingen, red.anm.)skal man forsaauidt der yttres at Kimingen medfører sammenstimling til Kirken av Uvedkommende, forøvrigt tillade sig at bemerke, at samme, naar den finder Sted, vel ikke kan ansees fremkaldt ved Kimingen, men derimod formeentlig udgaaet fra Folks almindelige Nysgjerrighet og Lyst til at være tilstede ved de Brudevielser, hvor der er mere end sædvanligt at see af Stads og Pragt; men om saadanne Brudevielser faae i Almindelighed vel de Nysgjerrige Underretning iforveien, uden at de kunne ansees sammenkaldte af Kimingen.»

Fra Stavanger Bystyres forhandlinger 1844 - 1850 - ved Erik S. Gundersen.

«Fagerlid»

Del I - av Gunnar A. Skadberg

For et par år siden fikk jeg ta en kopi av en tegning av en flott villa i sveitserstil som var arkivert ved Statsarkivet i Stavanger. «Fagerlid» og «N.B.Sørensen» hadde Gunnar Wareberg skrevet under sin tegning, men jeg hadde ingen anelse om hvor dette huset lå eller hadde ligget. Det ville jeg forsøke å finne ut av når anledningen bød seg.

Heftet «Gatenavn på Vestre platå» gjorde imidlertid at jeg slapp å lete etter husets adresse, for på side 23 er det gjengitt et foto fra området Olavskleiva/Løkkeveien omkring Folkets Hus fra 1951, og her ser vi sveitzervillaen «Fagerlid» i venstre billedkant. Men hvilken historie skjuler seg bak dette huset? Svaret fant jeg også på Statsarkivet.

Fra Egenesløkke til landsted

Opprinnelig tilhørte Løkkeveien 17 Egenesløkke Litra A - en løkke som skipstømmermann Knud Knudsen Holm fikk kjøpe i 1803. I 1821 overtok hans barn Iver og Malene (gift med glassmester Tarald Enochsen Bore) nordre del av løkken. Søndre del ble arvet av enkemann Jens Olsen Holm som solgte sin part videre til kjøpmann Hans Engel Hansen (Engelsminde) i 1851.

Da Hansen døde i 1855, overtok hans enke Laurentze (Laura) Petrea Hansen (senere enkefru Schiøtz) denne eiendommen. Hun var født i 1815 og var søster til kjøpmennene Lars og Svend E. Svendsen - ikke i slekt med C.B. Svendsen. Lauras sønn, Andreas, overtok skjøtet på mors eiendom i 1859. Han var cand. theol.

Første del av denne artikkelen omhandler «Fagerlids» eiere fram til 1890. I neste utgave av «Stavangeren» følger del II, hvor N. B. Sørensens liv og virke utdypes, og vi følger eiendommen til den blir revet i begynnelsen av 1980-årene..

og ble den første (general-) sekretær i Det Norske Misjonsselskap og forstander for den første misjonsskolen som dette selskapet startet i leide lokaler i Øvre Strandgate 87 høsten 1843.

I 1867 fikk handelsmann *Christian Becker Svendsen* kjøpe en parsell på 469 kvadratalen av Hansens Engelsminde-eiendom. Svendsen fikk også kjøpe den nordre delen av Litra A-løkken som Tarald Bore hadde arvet gjennom kona og solgt videre til sin bror, hattemaker Jacob Enochsen Bore. I 1839 overtok Helge Olsen Døskeland skjøtet på denne eiendommen som i 1853 havnet i Ole Olsen Øvrebøes varetekt etter en auksjon. Det var av Øvrebøe at Svendsen fikk kjøpe eiendommen.

Svendsens landsted ved Olavskleiva strakte seg ned mot Breivatnet. I skråningen ved nåværende Knud Holms gate fikk Svendsen gartner Poul Holst Poulsson til å anlegge en prektig hage - nedenfor sveitzervillaen «Fagerlid» som han hadde oppført i 1867. (Poulsson bodde forresten selv

like i nærheten, i et hus som fortsatt står og som har adresse Eiganesveien 14).

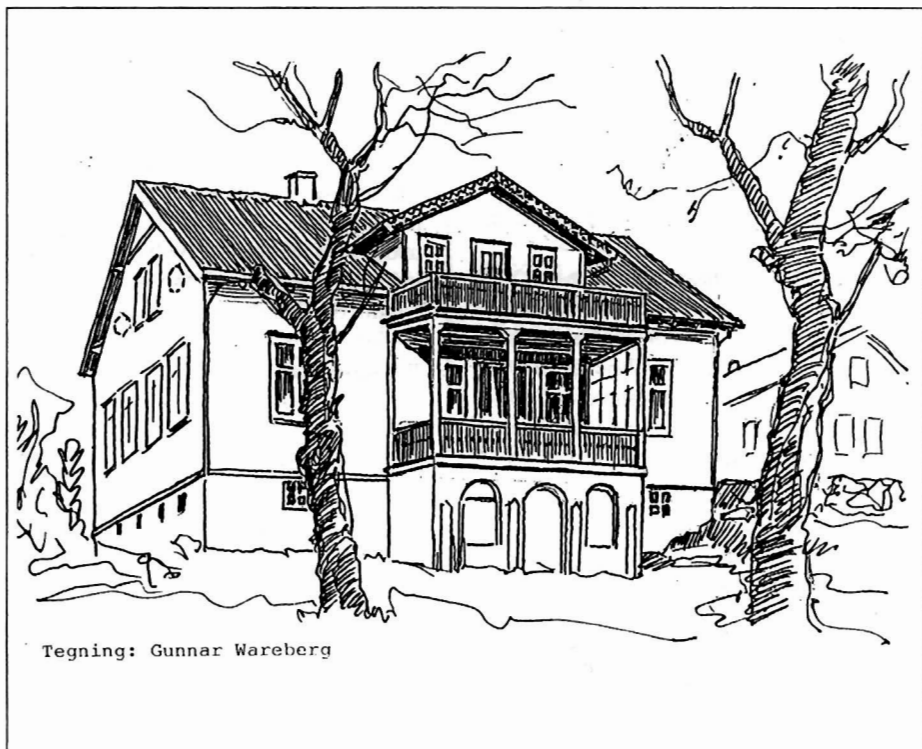
Røtter i haugianer-bevegelsen

C. B. Svendsen ble født i Stavanger i 1832 som sønn av skreddermester Michael Svendsen (1783-1857) og hans 2. hustru Kirsten Sofie Becker. Skreddermesteren var en ivrig haugianer og medspiller til John Haugvaldstad - haugianernes fremste leder på Vestlandet. De to haugianervenene gikk bl.a. sammen om å kjøpe rettighetene til Skolebekken av «Kongen i byen», Gabriel Schanche Kielland. De var også sammen om å stifte

pikehjemmet «Josephinestiftelsen» - som startet sin virksomhet i leide lokaler nettopp hos skreddermester Svendsen i Øvre Strandgate 112, «Blidensol ved Sandvigen».

Christian var bare 2-3 år gammel da barndomshjemmet hans også huset de sju første jentene ved Josephinestiftelsen - før disse i 1835 ble flyttet til nye lokaler på Arneageren. I 1840 fikk de romsligere forhold i eget hus i Kongsgaten 48.

Gunnar Warebergs tegning av «Fagerlid», Løkkeveien 17. Huset ble revet på 80-tallet for å gi plass til St. Olavskomplekset

Tegning: Gunnar Wareberg

Christian Becker Svendsen

Det var i dette huset, som John Haugvaldstad lot oppføre, at han og bl.a. skreddermester Michael Svendsen, var med å stifte Norges første misjonsselskap en augustdag i 1842.

I 1836, da Christian var fire år, solgte faren «Blidensol» til Erasmus Dietrichson og flyttet med sin familie til Kirkegaten 40. Dermed kom Christian til å vokse opp med Pottemakerstranden, Timianstorget og Bakken som sine lekeplasser ved siden av det spennende terrenget omkring Valbergårnet.

Handelsborgeren

Med far og morfar som skreddermestre, var engasjement innen manufaktur et naturlig førstevalg for Christian B. som fikk handelsborgerskap i Stavanger 25 år gammel i 1857. I 1860 kjøpte han seg et større hus i Kirkegaten (nå: nr 37-39,

ODDS) vis a vis barndomshjemmet sitt. Der innstallerte han seg med bolig i andre etasje og kolonialforretning i første. Den ene butikkbetjenten het forresten Roland Petersen som siden startet sin egen forretning i byen.

Etter hvert investerte C. B. Svendsen penger i sildehandel og i skip og skipsparter. Butikken leide han da ut til manufakturfirmaet «Søiland & Engelsjerd».

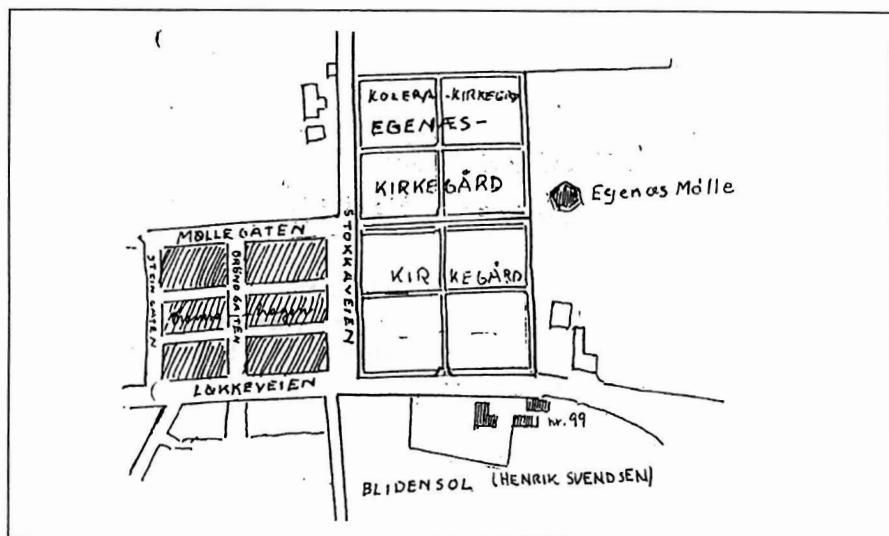
Samfunnsengasjement

Den unge C. B. Svendsen engasjerte seg også i byens politiske liv. Som medlem av bystyret var han i 1861 en av initiativtakerne til at byen skulle få vannverk etter «Storebråen» på Holmen året før - en brann som forøvrig frigjorde tomten der han bygde huset sitt.

I 1878 ble Svendsen valgt til byens ordfører. Han innehadde på den tiden det ærefulle vervet som kaptein i Borgervæpningen, der han var nestkommanderende under statshauptmann Wilhelm Hansen - lederen for handelshusene «Ploug & Sundt» og «Köhler & Co.».

Bankdirektør

I en periode var Svendsen direktør (dvs. medlem av direksjonen): styret for Stavanger Sparebank, og han var en av stifterne av Stavanger Privatbank. Av faren hadde han arvet det sosiale og religiøse engasjement, og i årene 1871 - 1883 var han styremedlem i Josephinestiftelsen. Han var også styremedlem i Det Norske Misjonsselskap - begge disse vervene hadde også hans far innehatt.

I november 1882 gikk C.B. Svendsens forretning konkurs. Dette skulle vise seg å bli starten på Stavangers største økonomiske krakk gjennom alle tider. Som dominobrikker falt det ene ærverdige handelshuset etter det andre i grus.

Det var dimensjoner over C.B. Svendsens konkurs med et underskudd på mer enn en million kroner. C.B. Svendsen drog også broren Henrik (1819 - 1889) med i fallet, da de var involvert i hverandres forretninger.

Litt om Henrik Svendsen

Henrik Svendsen var byens storingsrepresentant fra 1877 til 1882, samtidig med rektor Steen. Fra 1863 til 1887 var Henrik Svendsen medlem av bestyrelsen for Norges Banks avdelingskontor i Stavanger, og i 1888 var han bokholder i den samme banken.

Gunnar Warebergs skisse som viser plasseringen av Svendsens «Blidensol» ved Løkkeveien.

Henrik Svendsen bodde i Løkkeveien 99, like nedenfor den gamle kirkegården på Egenæs. Han kalte eiendommen sin for Blidensol etter barndomshjemmet sitt ved Sandvigen. Dette er grunnen til at man på kart fra denne tiden ser Blidensol-navnet plassert helt oppe ved Løkkeveien nær ved Stokkaveiens begynnelse. I dag er navnet rettelig knyttet til eiendommen Øvre Strandgate 112.

Også Henrik Svendsens sønn gikk konkurs med firmaet «Henrik Svendsen & Co» - et firma som var skilt ut fra farens og som drev med korn, kolonial og manufaktur «en gros & en detaille».

Retts sak og straffearbeid

Det som sved aller mest var at familiens sosiale anseelse fikk en alvorlig knekk ved at C.B. Svendsen ble anklaget for å ha drevet sin forretning med «Letsindighet». Ja, han ble endog dømt for å ha diskontert egne vekslere i en situasjon der han visste at han i realiteten sto uten pengemidler. Av Byretten ble han derfor dømt til 1 ½ års straffearbeid som han sonet på Akershus - og han ble fradømt sitt «Embede som Capitaine i Stavanger borgerlige Infantericorps» og vervet som medlem av formannskapet. Huset i Kirkegaten ble overtatt av «Søiland & Engelsgerd»

C. B. Svendsen så ingen framtid i Stavanger etter soningen av straffen. Han utvandret til Amerika i 1889 der han slo seg ned som forretningsmann i Duluth i staten Minnesota. På veggen i forretningen hang et skilt hvor det stod: «Ærlighed varer længst». En stavangermann som hadde besøkt Svendsen, merket seg dette og kommenterte det siden i hjembyen med følgende, syrlige replikk: «Det ein ikkje slide på, vare lenge!»

Christian Becker Svendsen døde i Duluth 17. desember 1902 - 70 år gammel. Han fikk ingen etterkommere.

«Fagerlid» på nye hender

Etter Svendsens konkurs i 1882 ble «Fagerlid» solgt på auksjon i 1884. R. G. Ramsland fikk tilslaget av «Bestyrelsen i C. B. Svendsens konkursbo». La oss gi identitet også til R.G. Ramsland før vi fortsetter med «Fagerlid»s historie. For også Ramsland bodde på Løkkeveien med sin familie.

Ragnvald Gustav Ramsland ble født i Stavanger i 1854 som eldste barn til Nils Ivarson Ramsland (1823-1889) og Anna Berg. Faren var flyttet fra Helleland til Stavanger der han giftet seg med byjenta.

Nils hadde borgerbrev i Stavanger fra 1846 og var kasserer i Stavanger Søforsikringselskab ved siden av at han bygget opp sitt eget skipsrederi som ble overtatt av Ragnvald. (I en parentes føyer vi til at far til Nils, Ivar Jonasson Ramsland, var svoger til Alexander Kiellands haugianersvigerfar, Peder Endreson Ramsland.)

R. G. Ramsland vokste opp ved Nytorget. Han ble gift med stavangerjenta Severine (f. 1859). Familien Ramsland har nok flyttet inn i «Fagerlid» straks etter kjøpet i 1884. Ved folketellingen året etter står i alle fall familien oppført som boende på Løkkeveien. Ekteparet Ramsland bodde da sammen med sine barn Beathe Gunhilde (f. 1881), Anna Berg (f. 1882), Ragna Severine (f. 1883) og Olga Caroline Sophie (f. 1885) Lina og Anna Olsen samt Caroline Pedersen, alle fra Stavanger, utgjorde tjenerstaben på «Fagerlid».

I 1900 var Severine blitt enke. Hun bodde da i mannens barndomshjem, Nytorget 14, som «enke med skibsparter». Døtrene Anna (kontordame) Ragna, Olga (kassererske) og Ellinor (f. 1890) bodde sammen med moren som leide ut rom til ingeniør Jens Jacobsen fra Bergen og den 16 år gamle støperiarbeideren Martin Jacobsen.

R. G. Ramsland hadde allerede i 1890 solgt Løkkeveien 17 - «Fagerlid» til Nils Birkrem Sørensen. Dermed starter et nytt kapittel i «Fagerlid»s historie.

Forts. neste utg. av «Stavangeren»

Krøyer-kveld i Kunstmuséet

Rogaland Kunstmuseum og Byhistorisk Forening hadde den 26. september et fellesmøte i Rogaland Kunstmuseum, hvor den kjente Skagemaleren Peder Severin Krøyer, født i Stavanger i 1851, ble lagt «under lupen».

Første foredragsholder var lærer og lokalhistoriker Gunnar A. Skadberg. «Menneskene omkring Krøyers fødsel» var overskriften. I over to år har han samlet kjente - og også funnet mange hittil ukjente - opplysninger om omstendighetene ved malerens fødsel og oppvekst i Stavanger. Et møysommelig «detektivarbeid» i inn- og utland løste etterhvert mange spørsmål og ga riktige svar på mange uklare forhold omkring Krøyer.

ger. Faren, som ulovlig kom på besøk, var stavangermannen, styrmann Hans Chr. Jacobsen. Han tilhørte en respektabel familie med kontakter i byens høyere sosiale lag. H. C. Jacobsen selv døde ikke lenge etter i utlandet.

Flere omstendigheter gjorde at man ønsket å kamuflere farsskapet. Fattigforstander Nils I. S. Hiorth ble

Krøyer ved staffeliet, Skagen 1905

Engasjert, direkte og med billedillustrasjoner på skjerm fortalte Skadberg den sanne historien om stavangergutten Peder Severin. Han ble unnfanget mens moren, Ellen Cecilie Gjesdal, var innlagt som psykiatrisk pasient i Stavan-

oppført som guttens far i kirkeboken. Et «teppe» av usannheter skulle skjule det som hadde foregått. Delvis ble dette avslørt senere, men ingen har hittil klart å finne alle sammenhengene og sannheten i denne historien, før Gunnar Skadberg startet sin forskning.

Spalteplassen tillater ikke å gå nærmere inn på avsnittene i det svært interessante foredraget som varte i to timer uten at noen av tilhørerne kikket på armbåndsurene sine! En liten ting kan likevel nevnes: Gunnar Skadberg kunne dokumentere at P.S. Krøyer i 1880 årene var på besøk i fødebyen Stavanger. Oppholdet varte ikke lenge, men han rakk å se seg godt omkring, og fikk også tid til en lynvisitt ut til Orre for å besøke Alexander L. Kielland.

Etter pausen, innledet konservator Lau Albrektsen sitt kåseri som hadde titelen «Kunstneren og myten». En rekke vakre vakre farge-lysbilder med Krøyerbilder ble vist og kommentert. Blant de mest kjente var nok bildene fra Skagen i Danmark, der Krøyer var en hovedfigur i den berømte kunstnerkolonien som holdt til her på slutten av 1800-tallet.

Begge foredragsholdere fikk velfortjente blomstergaver og skikkelig applaus da arrangementet ble avsluttet sent på kvelden.

*Erling Somme Kielland
referent*

Rekordoppslutning om bydelvandringen på Søre-Sunde

Det første arrangement i regi av Historielagenes Fellesåd, Stavanger, foregikk søndag 8. september. Da arrangerte Madla Historielag en bydelsvandring på Søre-Sunde, der også medlemmene av byens andre historiske foreninger var invitert. Ca 170 deltakere ble med på turen som fant sted i strålende solskinn og nesten vindstille vær. Ruten gikk først langs stranden fra Hafsrfsjordbrua og sørover og senere inn i boligområdene med retur til utgangspunktet.

Flere steder på ruten var det lagt poster med orientering om lokalhistorisk interessante forhold. Kjentfolk fortalte f. eks om det gamle fergeleiet som var i bruk før Tanangerbrua ble bygget, om gamle naust og om den tyske zeppelineren som nødlandet her under første verdenskrig. Også den mer fjerne fortid ble «levendegjort» av naturlos Hanne Thomsen, blant annet da det ble gjort stopp ved et kjent helleristningsfelt fra bronsealderen.

Etter matpausen fikk deltakerne en orientering om Historielagenes Fellesråd og planene om liknende fellesarrangementer i framtiden.

Takk og ros til Madla Historielag for en velorganisert og meget interessant bydelsvandring.

E.S.K.